

УДК 343

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ-ЗЛОЧИНЦЯ, ЩО ВЧИНЯЄ КРАДІЖКИ ОСОБИСТОГО МАЙНА ГРОМАДЯН В МЕТРОПОЛІТЕНІ

Звірянський Геннадій Володимирович,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ,

пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080, Україна

e-mail: Zvirjanskij.gennadij@ukr.net

ORCID 0000-0002-6687-8575

Мета. Метою є статті є визначення оперативно-розшукової характеристики особи-злочинця, що вчиняє крадіжки особистого майна громадян в метрополітені для подальшого використання працівниками поліції в протидії вказаним видам злочинів. **Методика.** Методика включає детальний комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу із піднятої проблематики на основі якого робляться обґрунтовані світоглядні висновки та рекомендації щодо розкриття сутності досліджуваних понять. **Результати.** Оперативно-розшукова характеристика осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені, включає в себе визначення сукупності таких особливостей як: соціально-побутові (вік, стать, соціальний стан, сімейний стан, рівень освіти, місце мешкання та місце праці), психо-емоційні (мотив вчинення злочину, фактори, що впливають на формування мотиву вчинення злочину), спеціальні (наявність спеціальних знань, використання співучасників, місце в кримінальному світі тощо). **Наукова новизна.** Зокрема, аналіз емпіричного матеріалу дозволив констатувати типові ознаками осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені. **Практична значимість.** Практична значимість полягає в тому, що практика свідчить, що знання працівниками кримінальної поліції типових ознак осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені надасть змогу ефективніше протидіяти вказаному виду злочинів.

Ключові слова: крадіжки в метрополітені, протидія, особа злочинця, оперативно-розшукова характеристика

G. V. Zvirjansky

Applicant to Kharkiv National University of Internal Affairs

L. Landau avenue, 27, Kharkiv, 61080, Ukraine

e-mail: Zvirjanskij.gennadij@ukr.net

OPERATIONAL SEARCH CHARACTERISTIC OF CRIMINALS COMMITTING THEFT OF PERSONAL PROPERTY OF CITIZENS IN THE SUBWAY

Goal. The purpose of the article is to determine the operational-search characteristics of the perpetrator who assassinates the personal property of citizens in the subway for further use by police officers in counteracting the specified types of crimes. **Method.** The methodology includes a detailed comprehensive analysis and synthesis of available scientific and theoretical material on the raised issues, on the basis of which grounded worldview conclusions and recommendations on disclosure of the essence of the studied concepts are made. **Results** The operational-search characteristic of persons committing the theft of personal property of citizens in the subway includes the definition of a set of such features as: social and everyday life (age, gender, social status, marital status, level of education, place of residence and place of work), psycho- emotional (the motive for committing a crime, the factors that influence the formation of the motive for committing a crime), special (the presence of special knowledge, the use of accomplices, the place in the criminal world, etc.). **Scientific novelty.** In particular, the analysis of empirical material allowed to state typical features of those who commit theft of personal property of citizens in the subway. **Practical significance.** The practical significance is that the practice shows that the knowledge of the employees of the criminal police of the typical features of those who commit the theft of personal property of citizens in the subway will make it possible to more effectively counteract this type of crime.

Key words: underground theft, counteraction, personality of the offender, operative-search characteristics.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною

цінністю. При цьому головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини [7]. Водночас, відповідно до чинного законодавства України функцію охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, покладено на правоохоронні органи, одним із яких є органи Національної поліції України. Тобто, проведення сучасних реформ правоохоронної організації, зокрема поліції, розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян нерозривно пов'язані із підвищенням ефективності протидії злочинності, зокрема спрямованої проти власності громадян. Разом з цим, аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури свідчить, що сьогодні більшу кількість серед усіх злочинів проти власності займають такий вид злочинів як крадіжки, питома вага вказаного виду злочинів у загальній кількості корисливих злочинів проти власності становить більше 30 %. Однак, слід відзначити і те, крадіжки як різновид злочинної діяльності розподіляється на декілька підвидів: квартирні крадіжки, крадіжки у громадських місць чи на транспорті тощо. Однак, як свідчить аналіз практичної діяльності підрозділів кримінальної поліції сьогодні саме вчинення крадіжок в громадському транспорті, зокрема метрополітені, є найбільшою проблемою великих міст, при цьому слід ще й пам'ятати, що для них характерний високий рівень латентності (потерпілі майже в 65 % не звертаються до правоохоронних органів). Враховуючи вказане сьогодні перед органами Національної поліції постало завдання термінового покращення стану протидії ним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних науковців у сфері ОРД в різних аспектах проблемам протидії злочинам проти власності, зокрема крадіжка, приділяли увагу А.В. Баб'як, Л.В. Асадчих, О.М. Бандурка, В.Я. Горбачевський, С.М. Гусаров, О.В. Ганжа, О.Ф. Долженков, К.В. Драчова, В.П. Захаров, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, В.В. Плукар, М.В. Стацак, К.В. Шахова, В.В. Шендрик, О.О. Юхно та ін. Однак необхідно визнати, що вказані вчені в більшості випадків розглядали виокремлено питання протидії крадіжкам із кваліфікуючими ознаками, залишаючи поза увагою крадіжки, що вчиняються в громадському транспорті, зокрема метрополітені.

Постановка завдання. Метою є статті є визначення оперативно-розшукової характеристики особи-злочинця, що вчиняє крадіжки особистого майна громадян в метрополітені для подальшого використання працівниками поліції в протидії вказаним видам злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В теорії оперативно-розшукової діяльності існує доволі жвава дискусія щодо визначення як безпосередньо змісту дефініції «оперативно-розшукова характеристика» так і її складових. Однак, більшість вчених дотримується думки, що визначення оперативно-розшукової характеристики злочинів, неможливо без визначення типових ознак осіб, що вчиняють такі злочини, тобто без визначення оперативно-розшукової характеристики особи-злочинця, щодо змісту якої також відсутня єдина наукова думка.

Зокрема, як визначає Електронний словник «Вікіпедія» «особа злочинця» це сукупність соціально-психологічних властивостей і якостей людини, які є причинами і умовами вчинення злочинів. Особа злочинця відрізняється від особи законослухняної людини, суспільною небезпекою, їй притаманні злочинні потреби і мотивація, емоційно-вольові деформації і негативні соціальні інтереси. Проблема особистості злочинця є однією з центральних для наук, пов'язаних зі злочинністю, і, перш за все, для кримінології. Суспільна небезпека особистості формується зазвичай ще до моменту вчинення злочину. Цей процес знаходить вираз у дисциплінарних та адміністративних правопорушеннях, аморальних вчинках. Однак в кримінології момент якісного переходу від особи, яка має соціально небезпечними якостями, до особистості злочинця зв'язується з моментом вчинення особою злочину. Одні кримінологи стверджують, що про існування особистості злочинця можна говорити лише в певних законом часових межах: від вступу в законну силу обвинувального вироку суду і до відбуття покарання і погашення судимості. Інші вказують, що, на відміну від кримінально-виконавчої системи, кримінолог повинен розглядати не тільки засуджених, а й фактичних злочинців, оскільки найдосвідченіші і небезпечні злочинці нерідко йдуть від кримінальної відповідальності; не брати їх до розгляду - це значить не побачити істотного пласта кримінальної мотивації. У будь-якому випадку, сучасна наука вважає, що наявність у людини соціально небезпечних якостей не дає підстав для «випереджаючого» поведіння з ним як зі злочинцем [4].

Питання визначення характерних ознак особи-злочинця на протязі багатьох років перебуває в полі зору вчених-криміналістів, кримінологів та фахівців у сфері ОРД. Зокрема, як визначає, А.Ю. Лісова в період становлення криміналістичних знань в кінці XIX - на початку XX ст. ми зустрічаємося як з даними про біологічні (соматичні) властивості особи (риси зовнішності, папілярні візерунки, різні сліди-відображення тощо) у дослідженнях А. Бертільона, Ж. Вучетича, Ф. Гальтона, Р. Гейндля, Г. Гросса, Е. Локара, В. Лебедева, Р. Рейса, С. Трегубова, Г. Фудса, В. Хершеля та ін., так і з даними про психологічні особливості особи і шляхи їх використання в процесі розшуку і слідства у дослідженнях Е. Анушата, А. Вейнгарта, Г. Гросса, Л. Ягемана. З середини 70-х років по даний час дані про особу злочинця, потерпілого, свідка та інших учасників слідчих дій входять як органічний елемент у зміст різних окремих криміналістичних теорій, зокрема у криміналістичне вчення про навички, вчення про спосіб вчинення злочину та ін. З кінця 70-х років XX ст. почалося формування криміналістичного вчення про особу злочинця як самостійну окрему криміналістичну теорію. Р.С. Белкін, підсумовуючи дані про властивості особи, що є об'єктом дослідження кримінології, судової психології, у певній мірі наук кримінального та кримінально-процесуального права, дійшов висновку, що на долю криміналістики припадають дослідження: а) соматичних і психофізіологічних властивостей особи, дані про які використовуються з метою розшуку та ідентифікації; б) соматичних і психофізіологічних властивостей особи, що визначають і проявляються у способі вчинення злочину; в) методики вивчення особи учасників процесу слідчим і судом, тобто методів і правил вивчення особи з практичною метою кримінального судочинства. У діях злочинця знаходять відображення багато властивостей його особистості, а це, у свою чергу, дозволяє створити модель найбільш ймовірного типу злочинця – подумки моделює систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт пошуку, здатна заміщати його таким чином, що дослідження моделі дає нову інформацію про злочинця [8].

В той же час, вчені-кримінологи розподіляють ознаки про особу-злочинця на декілька видів. Так, російський кримінолог Е. Алауханов зазначає, що теорія особи злочинця об'єднує осіб, які вчинили злочин. Тому необхідний аналіз всієї сукупності антисоціальних поглядів, навичок, звичок і схильностей, цінностей і переконань, деформованих потреб та інтересів, мотивів і цілей, які породжують злочинну поведінку особистості. Таким способом можна розкрити ті соціальні зв'язки і відносини, які, в кінцевому рахунку, сформували антисоціальну спрямованість особистості злочинця, його негативний або нігілістичне ставлення до певних суспільних відносин. І оскільки всякий злочинний акт відображає, перш за все, інтелектуальні, емоційні, вольові та моральні якості людини, для кримінології важливо встановити об'єктивні характеристики цих якостей, простежити етапи їх деформації. На основі цього вона може побудувати цілісну класифікаційну систему криміногенних обставин в соціальній сфері, які детермінують особистість злочинця і його злочинну поведінку.

Головною відмінною рисою особи злочинця є його деформований моральне і правова свідомість. Відповідно до цього і досконалим конкретним злочином особистість злочинця слід обмежувати від особистості інших людей. Особа злочинця - це особистість людини, який «самовільно порвав який-небудь вузол з безлічі соціальних вузлів», що зв'язують його з державою і суспільством. Вивчення ж особи злочинця охоплює і дослідження видів соціальних характеристик, які допомагають з'ясувати всі її структурнобудуючі елементи. Система цих соціальних характеристик (з приводу якої існують різні точки зору) включає:

- а) соціально-демографічну;
- б) кримінально-правову;
- в) соціально-психологічну;
- г) соціально-моральну [1].

Водночас, Ю.В. Олександров, визначає, що особа злочинця – це сукупність соціально-психологічних властивостей особи, що при певних ситуативних обставинах (або поза ними) призводять до вчинення злочину [2, с. 77].

До того ж, як визначає Ю. М. Антонян вказує, що вивчення особи злочинця, не є самоціллю, оскільки, в кінцевому рахунку, кримінологічні знання про особу злочинця, причинах та

механізмах злочинної поведінки є теоретичною основою індивідуальної профілактики злочинів [3, с.3]. Враховуючи вказане, розглядаючи оперативно-розшукову характеристику осіб, фахівці у сфері ОРД тримаються трохи іншої думки.

Наприклад, Б.В. Петухов виділяє основні ознаки і розробляє класифікацію інформації про злочинця за трьома категоріями:

- інформація анатомо-фізіологічного характеру (вік, стать, етнічний тип, конституція тіла, дієво-функціональні ознаки, наявність хвороб);
- інформація психологічного характеру (тип характеру, мотивація і мотиви, психічний стан, розумові здібності, характер мови, манера поведінки, моральні цінності і т.п.);
- інформація соціального характеру (сімейний стан, соціальний статус, стосунки з рідними, освіту, судимість, роль у злочинній групі і т.п.).

Таким чином, перша і друга категорії представляють інформацію про особу злочинця, а третя несе додаткову інформацію, що характеризує не тільки злочинця, а й його оточення, соціальні формації, в яких він знаходиться [9].

В той же час, О.Ю. Зуєв визначає, що оперативно-розшукова характеристика особи злочинця, зокрема осіб, які збувають майно, одержане злочинним шляхом, уявляє собою доволі складне явище та характеризується цілим рядом ознак, кожна із яких, безумовно, має достатньо важливе значення [5].

Разом з цим, А.М. Кислий говорячи про наповнення змісту дефініції «особа економічного злочинця» пропонує ми розуміти сукупність таких істотних і стійких корисливо-індивідуалістичної спрямованості морально-психологічних установок, властивостей та ознак, різною мірою притаманних особам, які вчинили економічний злочин або займаються економічною злочинною діяльністю, а їх загальна характеристика відтворюється в сукупності соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових ознак. Також вказаний вчений зазначає, що для складання кримінологічної характеристики особи сучасного корисливого економічного злочинця доцільно з'ясовувати такий перелік його властивостей та якостей, які дозволяють встановити причинні зв'язки і найближчі ланцюжки, що ведуть до характеру злочинного промислу, кримінального середовища, органів влади, соціальних інститутів. Тому можна скористатися виробленим у вітчизняній кримінології системним угрупованням ознак (структурою особи злочинця), які відображають наступні особливості: соціально-демографічні; кримінально-правові; морально-психологічні.

Отож, погоджуючись із переліченими думками вчених, на нашу думку, найбільш доцільно визначати типові ознаки особи-злочинця саме шляхом визначення таких особливостей як: соціально-побутові (вік, стать, соціальний стан, сімейний стан, рівень освіти, місце мешкання та місце праці), психо-емоційні (мотив вчинення злочину, фактори, що впливають на формування мотиву вчинення злочину), спеціальні (наявність спеціальних знань, використання співучасників, місце в кримінальному світі тощо) [6].

Враховуючи вказане визначимо всі вказані ознаки осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені.

Зокрема, аналіз емпіричного матеріалу дозволяє констатувати, типовими ознаками осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені є:

1) соціально-побутові ознаки визначають наступний розподіл: за статтю це здебільшого чоловіки (75,4 %), які розподіляються за віком від 14 до 21 року (33,2 %), від 21 до 30 років (17, 6%), від 30 до 40 років (13, 5 %), від 40 до 50 років (30,1 %), мають середній або середньо-спеціальний рівень освіти (67,8 %), неодружені (35,9 %) або розлучені (32, 7 %), не мають постійного місця праці (91, 3%) та інколи навіть місця мешкання (23,4 %), за національністю – слов'яни (22,3 %), кавказці (32,3 %), ромської національності (30, 5 %);

2) психо-емоційні чинники: мотивом вчинення є бажання легкого збагачення (86, 7 %). До того ж характерним є те, що такі особи взагалі не розглядають будь-яку фізичну працю як спосіб заробітку на проживання. Також такі особи не мають на меті спричинення потерпілій особі жодного тілесного ушкодження, у випадку коли потерпіла особа побачить факт вчинення злочину намагатимуться зникнути не привертаючи уваги та без скандалу;

3) спеціальні: здебільшого досліджувана категорія осіб, раніше потрапляла до поля зору поліції (89,9 %), були раніше засуджені (76,5 %), вчиняють також інші види злочинів корисливої спрямованості (67, 5%). Водночас, такі особи потребують спеціальних навичок щодо вчинення непомітних крадіжок та в кримінальному світі мають назву «щипачі». До того ж, не працюють по одинці, а здебільшого в по 2-3 особи (96,5 %).

Практика свідчить, що знання працівниками кримінальної поліції типових ознак осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені надасть змогу ефективніше протидіяти вказаному виду злочинів.

Висновки. Оперативно-розшукова характеристика осіб, що вчиняють крадіжки особистого майна громадян в метрополітені, включає в себе визначення сукупності таких особливостей як: соціально-побутові (вік, стать, соціальний стан, сімейний стан, рівень освіти, місце мешкання та місце праці), психо-емоційні (мотив вчинення злочину, фактори, що впливають на формування мотиву вчинення злочину), спеціальні (наявність спеціальних знань, використання співучасників, місце в кримінальному світі тощо).

Список використаних джерел

1. Алауханов Е. Криминология: учебник. Алматы. 2008. 429 с. URL: <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/item6832.html> (дата звернення: 01.12.2018).
2. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология : курс лекций. К. : МАУП, 2002. 295 с.
3. Антонян Ю.М. Личность преступника – индивидуальная профилактика преступлений: сопоставление и выводы. Личность преступников и индивидуальное воздействие на них. М.: Юрид. Лит., 1989. 335 с.
4. Вікіпедія «Особа злочинця». URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 01.12.2018).
5. Зуєв О. Ю. Оперативно-розшукова характеристика осіб, які збувають майно, одержане злочинним шляхом. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 10. С. 159-164. URL : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/12/zuev_10.pdf (дата звернення: 01.12.2018).
6. Кислий А.М. Щодо визначення елементів оперативно-розшукової характеристики злочиніву сфері економіки, що вчиняються організованими групами. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/boz_2012_2_6.pdf. (дата звернення: 01.12.2018).
7. Конституція України : Закон України від 26 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL : http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_/webproc4_1?id. (дата звернення: 01.12.2018).
8. Лісова А.Ю. Особа злочинця як структурний елемент криміналістичної характеристики згвалтування. URL : <http://www.pap.in.ua/4/9/Lisova%20A.Yu..pdf> (дата звернення: 01.12.2018).
9. Петухов Б. В., Луний Н. Н. К вопросу о понятии мошенничества. *Юрист*. 2004. № 3. С. 62-64

References

1. Alaukhanov E. Kryminolohyya: uchebnyk. Almaty. 2008. 429 s.. URL : [s.http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/item6832.html](http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/item6832.html)(data zvernennya: 01.12.2018).
2. Aleksandrov YU. V., Hel' A. P., Semakov H. S. Kryminolohiya : kurs leksiyy. K. : MAUP, 2002. 295 s.
3. Antonyan YU.M. Lychnost' prestupnyka – yndyvdyual'naya profylaktyka prestuplenyy: sopostavlenye y vyvody. Lychnost' prestupnykov y yndyvdyual'noe vozdeystvye na nykh. M.: Yuryd. Lyt., 1989. 335 s.
4. Vikipediya «Osoba zlochyntsy». URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0

A%D0%B0(data zvernennya: 01.12.2018).

5. Zuyev O. YU. Operatyvno-rozshukova kharakterystyka osib, yaki zbuyayut' mayno, oderzhane zlochnym shlyakhom // Zhurnal skhidnoyeuropeys'koho prava. – 2014. № 10. S. 159-164. URL : http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/12/zuev_10.pdf (data zvernennya: 01.12.2018).

6. Kyslyy A.M. Shchodo vyznachennya elementiv operatyvno-rozshukovoyi kharakterystyky zlochnivu sferi ekonomiky, shcho vchynyayut'syaorhanizovanymy hrupamy. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/boz_2012_2_6.pdf. (data zvernennya: 01.12.2018).

7. Konstytutsiya Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 26 chervnya 1996 roku № 254k/96-VR. URL : http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_№/webproc4_1?id. (data zvernennya: 01.12.2018).

8. Lisova A.YU. Osoba zlochyntsy yak strukturnyy element kryminalistychnoyi kharakterystyky zgyaltuvannya. URL : <http://www.pap.in.ua/4/9/Lisova%20A.Yu..pdf> (data zvernennya: 01.12.2018).

9. Petukhov B. V., Lunyn N. N. K voprosu o ponyatyy moshennychestva. *Yuryst*. 2004. № 3. S. 62-64

Надійшла до редакції 14 грудня 2018 р.

